

Hazel Henderson je neovisna futuristkinja, kolumnistica i savjetnica za održivi razvoj. Napisala je više knjiga od kojih su najpoznatije The Politics of the Solar Age, Paradigms in Progress i Building a Win-Win World. Ovaj članak je izvadak iz njene knjige Beyond Globalization: Shaping a Sustainable Global Economy (Kumarian Press, 1999.). Henderson je članica World Business Academy.

Globalizacija: trenutne dileme

Hazel Henderson

Pojam "globalizacija" se odnosi na povećanu međuovisnost nacionalnih gospodarstava, financijskih tržišta, trgovine, korporacija, proizvodnje, distribucije i potrošačkog marketinga. Proces globalizacije potiču slijedeći čimbenici:

1. Tehnologija,
2. Deregulacija,
3. Privatizacija,
4. Liberalizacija kretanja kapitala,
5. Otvaranje nacionalnih gospodarstava,
6. Širenje obujma svjetske trgovine,
7. Politika rasta izvoza.

Tehnologija je utjecala na ubrzanje i povećanje broja inovacija u digitalnom sektoru (telematici, računarstvu, satelitskim i drugim komunikacijskim medijima) te na njihovo povezivanje s televizijom i drugim medijima, elektroničkim burzama za trgovanje vrijednosnim papirima, novcem, robama i uslugama, kao i na globalnu "eksploziju" e-trgovine i Interneta. Drugi čimbenici koji su potaknuli (i još uvijek potiču) proces globalizacije te koji su posebno dobili na snazi nakon propasti Bretton Woodskog sustava fiksne zamjene valuta u ranim 1970-im jesu deregulacija, privatizacija, liberalizacija kretanja kapitala, otvaranje nacionalnih ekonomija, stalno širenje obujma svjetske trgovine i politika rasta izvoza. S raspadom SSSR-a i planskog gospodarstva na scenu je stupila nova zapadnjačka paradigma poznata pod nazivom "Washingtonski konsenzus" koja je promovirala deregulaciju svjetskog tržišta i koju su podupirale SAD, Svjetska banka, Međunarodni monetarni fond (IMF) i njihovi visokoobrazovani stručnjaci s obje strane Atlantika.

Stvarno ili nestvarno

Današnja globalizacija financijskih tijekova u virtualnom svijetu je uzrok da su gradovi poput Londona, New Yorka, Tokya, Singapura, Hong Konga, Frankfurta i Sao Paula postali slika i prilika ovog novog globalnog i umreženog gospodarstva koje se temelji na informacijama. Financije, koje bi trebale služiti realnom sektoru proizvodnje i procesima razmjene, gotovo potpuno su se odvojile od lokalnog gospodarstva i zajednice u kojoj su nastale. Današnje globalizirano gospodarstvo dovelo je do šesnaesterostrukog povećanja svjetske trgovine u razdoblju od Drugog svjetskog rata, a ukupna vrijednost te trgovine iznosi više od 4 bilijuna američkih dolara godišnje (što iznosi od 15 do 20 posto svjetskog BDP-a). Više od četrdeset tisuća multinacionalnih tvrtki s dvadeset i pet tisuća stranih podružnica

upravlja s dvije trećine ukupne svjetske trgovine. Pa ipak, taj iznos predstavlja tek 10% iznosa jednodnevne trgovine valutama koja je dosegla brojku od 1,5 bilijuna američkih dolara dnevno.

Opisano "protočno" globalno gospodarstvo koje funkcionira u okvirima raznih tržišnih mreža sve je apstraktnije i sve se više odvaja od nacionalnih politika, lokalnih problema, života širokih masa, njihovih zarada i ekosustava u cjelini. Sve je to dovelo do pojave nove vrste rizika i nove nejednakosti odnosno daljnje marginalizacije pojedinih društvenih skupina, lokalnog stanovništva i čitavih zemalja (posebno u Africi), do dodatnog povećanja imovinske razlike između bogatih i siromašnih te do ukupnog povećanja globalnog siromaštva kako je to zabilježeno u nedavnom UNDP-ovom *"Izviješću o razvoju čovječanstva"*. Nadalje, stvorena je nova podjela i to na "info-bogate" i "info-siromašne".

Stvarna pitanja i stvarni problemi

Danas su mnoga pitanja i problemi postali "globalni", što znači da su izašli iz područja utjecaja nacionalnih vlada. To se prije svega odnosi na klimatske promjene, zagađenje izvan državnih granica, stvaranje novih pustinja područja, gubitak bioraznolikosti i svemirski otpad. Probleme ilegalnog trgovanja oružjem, preprodaje droge, organiziranih kriminalnih aktivnosti, nuklearnog i otrovnog otpada, epidemija uzrokovanih putovanjima avionom, da ne spominjem globalni terorizam, pojedine zemlje ne mogu same rješavati. Ukupna zarada od svjetskog kriminala u 1994. godini procijenjena je na 900 milijardi dolara, od čega je 500 milijardi "oprano" na globalnom financijskom tržištu.¹ Nova i moćna biotehnologija sposobna za kloniranje i genetičku modifikaciju organizama zahtijeva stvaranje međunarodnih sigurnosnih standarda i posebnog testiranja. U isto vrijeme, zbrinjavanje izbjeglica, migracije stanovništva te stalan rast megalopolisa zahtijevaju ogromne javne investicije u održavanje sigurnosnog sustava. Globalizacija te zapadnjačke tehnologije i ideje dovode do značajnog jačanja fundamentalizma (kršćanskog u SAD-u, a islamskog u mnogim drugim zemljama) i novih potraga za identitetom u etničnosti ili nacionalizmu, što često dovodi do novih sukoba.

Paralelno s navedenim javlja se problem erozije poreznih prihoda koji se sele u "porezne oaze" ili švicarske banke. Moćni lobisti u većini zemalja uspijevaju doći do novih poreznih povlastica potkopavajući tako distributivnu ulogu oporezivanja. Porezni prihodi općina i lokalnih uprava također erodiraju jer e-trgovina sve više uništava male lokalne trgovine. U SAD-u guverneri i gradonačelnici upozoravaju predsjednika Clintona da će politika neoporezivanja e-trgovine izbaciti lokalne trgovce "iz igre".

Nova pitanja i novi problemi traže od nacionalnih vlada da se udruže i da prepuste dio svog suvereniteta nadnacionalnim institucijama koje će se brinuti za donošenje zakona i globalnih standarda. Europska unija je odličan primjer takve razdiobe suvereniteta. Sigurno je da podjela moći nije jednostavno ostvarena. No, danas ona efikasno funkcionira na načelu subsidiarnosti: kontrola ostaje na lokalnoj razini gdje je to primjereno potrebama.

Pozitivni potencijal globalizacije

Globalizacija novog umreženog informacijskog gospodarstva ima i svoje dobre strane. Usporedno s današnjom mediokritetskom televizijom, filmovima, internetskom pornografijom i video igrama nastalo je i učenje na daljinu, obrazovni programi za ljude vezane uz dom, zatvorenike i polukvalificirane zaposlenike koji se žele usavršavati ili promijeniti karijeru. Umreženo društvo je unaprijedilo demokraciju, pomoglo u svrgavanju nekih diktatora i "otvaranju" represivnih režima, unaprijedilo pluralizam i ljudska prava te ubrzalo kraj hladnog rata. Pritom je jačanje građanskih organizacija i pokreta (danas značajnog "trećeg sektora" u svijetu) najuočljivije, što je stvorilo dodatni pritisak na odgovorno ponašanje privatnog i javnog sektora. Pristup informacijama pozitivno je utjecao na prava građana, kupaca, zaposlenika i društveno odgovornih investitora.

Informacijsko društvo je stvorilo nove pobjednike - i uronilo u "doba istine". Korporacije ubrzano uče da lažni ekološki aktivizam više "ne drži vodu". Političari se smatraju odgovornijima za mutne poslove i

sumnjivo financiranje njihovih izbornih kampanja. Građanske kampanje danas se mogu podići na globalnu razinu kao što je bio slučaj s kampanjom *Jubilee 2000* - koja se danas provodi u četrdeset zemalja - i kojom se utjecalo na vlade, središnje banke i utjecajne ekonomiste kako bi se najsiriomasišnjim zemljama otpisali nenaplativi i neopravdani dugovi. Novi identitet izlazi na vidjelo, identitet **globalnog građanina** koji se pojavljuje prije negoli su uspostavljene globalne upravljačke strukture.

Druga pozitivna strana današnje neujednačene globalizacije odnosi se na ubrzani razvoj i razmjenu sve većeg broja novih koncepcija **održivog razvoja**, najčešće definiranog kao **razvoj koji zadovoljava potrebe današnjih generacija bez da se ugrozi mogućnost zadovoljenja potreba budućih generacija**. Inovativne ideje za stvaranje novih ekoloških tehnologija, lokalna održivost, organska poljoprivreda u koju je uključena domicilna zajednica, lokalne valute i sustavi razmjene, mikrokrediti za siromašne i novi pokazatelji razvoja (pored BDP-a) šire se munjevitom brzinom. Nikada do sada nije bilo tako jednostavno uključiti se u zajedničku viziju transformacije društva i svjetskog gospodarstva na načelima pravičnosti, društvene uključenosti i ekološke osviještenosti.

Ekonomija na nestvarnim temeljima: Globalni casino

Slom azijskog gospodarstva (1997.g. - op.ur.) uzrokovao je brojne nedoumice u pokušaju objašnjenja njegovog uzroka nastajanja. Stara paradigma *Washingtonskog konsenzusa* usmjerila je svoju pozornost na domicilne slabosti azijskih zemalja, umjesto na nedostatke liberalnog tržišta. Preokret tih istih gospodarstava koji se dogodio 1999. g. (utemeljen uglavnom na deficitu) pozitivno je utjecao na zapadna tržišta i stvorio novo samozadovoljstvo. No ipak, stalni poremećaji na svjetskom financijskom tržištu potaknuli su stručnjake - ministre financija i guvernere središnjih banaka - da započnu promišljati o potrebi stvaranja "nove financijske arhitekture". Nakon kolapsa *Bretton Woodskog* sustava 1971. g., svjetski financijski sustav obilježavaju povećani nemiri, rast dugova i odvajanje novčanih tijekova od realnog

sektora proizvodnje, trgovine i potrošnje koje bi ti novčani tijekovi trebali usluživati. Po teoriji slobodnog tržišta investicije bi se trebale usmjeravati u područja gdje se mogu najbolje iskoristiti, što u sadašnjoj situaciji jednostavno nije moguće jer brzi povrati uloženi sredstava imaju prednost nad dugoročnim investicijama. Kada bi se države slično ponašale, tada ne bi investirale u obrazovanje što zasigurno nije optimalna strategija.

"Nestvarno" računovodstvo

Nije teško postići da opisani oblici globalizacije izgledaju pozitivno ako se koristimo računovodstvom koje oduzima pravo glasa manjinama, zanemaruje nestašicu prirodnih resursa i umanjuje buduće rizike.

Mjerenja koja vršimo temelje se na prevladavajućem gledištu kulture o tome *što jest vrijedno*. Kada je za vrijeme Drugog svjetskog rata stvorena mjerna jedinica BDP, proizvodnja oružja i podizanje ratne industrije bili su osnovni razvojni cilj, dok je vrijednost zdravlja, sigurnosti, infrastrukture i čistog okoliša bila ravna nuli. Ipak, ovo statističko gledište još je uvijek u upotrebi - ne samo zbog birokratske tromosti, već zbog posebnih interesnih skupina i politički snažnih miljea koji imaju korist od njega. Dok ulaganje u razvoj društvenih sigurnosnih mreža, zdravstvo, obrazovanje, zaštitu okoliša i infrastrukturu stagnira, vojni budžeti se "ne diraju". Vrijednost zapošljavanja, brige za bolesne i nemoćne, socijalne pomoći i sigurnosnih mreža se podcjenjuje, dok se u isto vrijeme financije (npr. špekuliranje vrijednosnim papirima) precjenjuju. Sektor financijskih usluga uvećao se za devet puta što je u neskladu s povećanjem stvarnog gospodarskog sektora kojeg bi trebao usluživati, pa ispada da se najbolje može zaraditi trgovanjem i posjedovanjem financijske imovine.⁴

Korisna elektronička trgovina

Mnogi kritičari, čije mišljenje i sama dijelim, već su mnogo puta u proteklih dvadeset i pet godina upozoravali da će "prenapuhani balon financijskog sektora eksplodirati" i da će gospodarstva temeljena na tradicionalnim poslovima i ljudskom kapitalu iz toga

profitirati, što se i potvrdilo 19. listopada 1987. g.⁵ Iako zagovaratelji potpune slobode, internetski poduzetnici i trgovci virtualnim novcem ne vole ograničenja, zakoni termodinamike još uvijek vrijede. Automobil se ne može koristiti virtualnim gorivom isto kao što se ne može prijeći mostom preko "uslužne rijeke".

Iako su unapređenja u komunikacijskoj tehnologiji i materijalističkoj znanosti dovela do dematerijalizacije gospodarstava država članica OECD-a, trenutna rasprava je usmjerena na otkrivanje opsega do kojeg ovaj proces - futurist **Buckminster Fuller** ga naziva "efemeralizacija" - može nastaviti zamjenjivati uslužnost, recikliranje, znanje i prirodne resurse. *Wuppertal Institute* (Njemačka) i *Rocky Mountain Institute* (SAD) proučavaju opisani proces te ukupna unapređenja učinkovitosti u potrošnji energije i materijala procjenjuju na četiri do deset puta. **Navedeno ukazuje da su investicije u ljude i društvenu infrastrukturu ključna prevaga.** Društvo jednostavno ne može nastaviti s dematerijalizacijom gospodarstva bez da investira u održavanje novostvorene društvene arhitekture i daljnja istraživanja.⁶ Znanje, ljudski kapital, povjerenje, kohezivne vrijednosti i kvalitetno upravljanje prirodnim bioraznolikim resursima danas su postali ključni čimbenik proizvodnje. Pa ipak, paradoksalno je da trenutna struktura globalnog informacijskog gospodarstva i e-trgovine "otima" vladama (nacionalnim i lokalnim) poreze koji su potrebni za investiranje u ljudske resurse i novu infrastrukturu.

Današnje globalizirano digitalno tržište ukazuje nam na budućnost kakvu možemo očekivati. Prema listi *Business Week*-a iz 1999. g. više od polovice od najvećih stotinu svjetskih kompanija dolazi iz informacijske i financijske industrije. Te kompanije potiču prevlast cjenovnog sustava koji postavlja cijenu koštanja proizvoda ispod stvarne cijene koštanja isključivanjem društvenih i ekoloških troškova te mu daju prednost u odnosu na tradicionalne vrijednosti, kulturu i institucije koje čine kulturološki DNA kôd društva. Na taj način se niske cijene prikazuju kao blagodat potrošačima, dok se stvarni troškovi nezamijećeni nagomilavaju negdje drugdje ili ih plaća netko drugi. Primjerene nacionalne makroekonomske politike i investiranje za opće dobro tako postaju žrtvom nereguliranog tržišta i svjetskog financijskog sustava.

Traži se: Nagla promjena računovodstva

Na *Wall Street*-u obećavaju da će nas produktivnost i globalizacija vođeni informacijskim sektorom odvesti u "obećanu zemlju" stalnog rasta BDP-a, niske inflacije i nezamislivog bogatstva. U rujnu 1999. g. časopis *Wired* koji se bavi Internet industrijom predvidio je rast *Dow Jones* indeksa do razine od 30.000 bodova kroz četiri godine, dok je *Atlantic Monthly* kategorički tvrdio da bi Dow Jones u četiri godine morao dostići razinu od 36.000 bodova. Mnogo realnije viđenje je da rast kapitala na Wall Streetu u sebi nosi klasični "mjehur" koji bi mogao eksplodirati. (*Da je Autorica ovog teksta imala pravo, pokazuje nam današnja vrijednost DJ indeksa koji je u razdoblju od osam, a ne četiri godine kako su to predviđali stručnjaci u Wired magazinu, dosegao razinu od samo 13.500 bodova. Odmah nakon rujna 1999. kada su optimistična predviđanja objavljena, "mjehur" je eksplodirao i sunovratio vrijednost indeksa na razinu od 7.500 bodova koju je imao u 1997.g.! - op.ur.*)

Drugi pak scenariji smještaju lokalne, etničke, društvene i nacionalističke protureakcije u pozadinu interesa u odnosu prema globalizaciji.⁷ činjenica je da se sve ove hipoteze temelje na različitim paradigmatima i tumačenjima što dovodi do proturječnih predviđanja. Da bismo mogli nastaviti dalje moramo posegnuti izvan dosega ograničenih ekonomskih pokazatelja koje koristimo za mjerenje i razviti neki drugačiji, sofisticiraniji pristup koji će nam omogućiti razumijevanje globalnog sustava kojeg sami stvaramo.

Stabilizacija valutnog tržišta

Jedna od aktivnosti koje bi središnje banke trebale hitno poduzeti odnosi se na unapređenje sustava trgovanja valutama, poput *Foreign Exchange Transaction Reporting System* (FXTRSSM), koji je prvenstveno usmjeren ka većoj učinkovitosti i transparentnosti transakcija u stranim valutama.⁸

Utjecaj elektroničke trgovine

Budući da sve više tvrtki svoje poslovanje seli u cyber prostor, postavlja se logično pitanje: koje su neizbježne posljedice takvog procesa? Razmotrimo najprije elektroničku trgovinu. Većina kompanija svoje

poslovanje temelji na pretpostavci da će novčane transakcije monopolizirati cyber prostor unapređenjem sigurnosti, uvođenjem sustava enkripcije, kreditnih kartica i elektroničke gotovine. Međutim, elektronička trgovina ne zahtijeva novčane transakcije, nego može koristiti transakcije temeljene samo na informacijama (npr. visoko-tehnološka razmjena). Posljedice su očite: novac i informacije su danas postali ekvivalenti - već smo prihvatili "informatijski standard" i napustili onaj zlatni i novčani. Ovo novo razumijevanje najava je široke demistifikacije samog novca kao i kreditnog zaduženja i financija.

Banke se bogate na nedostatku novca te stoga pokušavaju kontrolirati transakcije preko Interneta, što je i razumljivo. U SAD-u svake godine korporacije i pojedinci razmijene milijarde dolara usluga i dobara putem elektroničkih mreža. Daljnji pomaci prema sigurnom utočištu, npr. transakcije visoko-tehnološke razmjene, poslužit će u stvaranju punog zapošljavanja i "čišćenju" lokalnih tržišta. Lokalne valute i sustavi trgovanja preko računala doživljavaju procvat u SAD-u, Kanadi, Evropi, Australiji i Novom Zelandu. Danas se također koriste u velikoj ruskoj ekonomiji razmjene. Što se tiče negativnih posljedica, one koji izbjegavaju plaćanje poreza lakše se poslužuje u poreznim utočištima, promišljeno im se nudi anonimnost, izmišljene korporacije i pranje novca. Trgovanje putem Interneta sve ovo čini još jednostavnijim.¹⁰

Veliki globalni maloprodajni lanci, lanci usluga i graditelji trgovačkih centara uklanjaju male trgovce te nesmetano posluju uz infrastrukturu s poreznim olakšicama i cijenama energenata određenim ispod stvarne cijene koštanja, kao i bez plaćanja mnogih društvenih i ekoloških troškova. To im omogućuje ulazak na lokalna tržišta s cijenama postavljenim ispod razine realnih cijena. Nakon što izbace iz posla lokalne trgovce, mogu podići cijene s obzirom da više nema konkurencije u blizini. Razvojne banke, lokalne kreditne zadruge i grupe koje daju mikrokredite trebale bi biti favorizirane nad podružnicama velikih nacionalnih i globalnih banaka koje nesmetano posluju koristeći se nereguliranim informatijskim strukturama financijskog cyber prostora. Ove banke, vezane u globalni casino, prihvaćaju lokalna polaganja novca i uplate, ali te iznose izvlače svaki dan iz lokalnih podružnica te ih kroz sustave elektroničkog

novčanog transfera pozajmljuju svugdje u svijetu. Uz prosječne globalne kamatne stope, lokalne zajednice i tvrtke si ne mogu više priuštiti posuđivanje svojih vlastitih uloga od tih istih banaka.

Možda se najveća promjena paradigme odnosi upravo na ova nova elektronička tržišta temeljena na informacijama - a što je osnovni razlog za podizanje cijena internetskih dionica i IPO-a (prva javna ponuda dionica). Na primjer, uspjeh **e-Bay.com**-a, tvrtke koja je pokrenuta u San Franciscu, temelji se na LETS mrežama razmjene roba, nudeći aukcije polovne robe preko Interneta, a pretplatnici se sami dogovaraju oko novčanih uvjeta.¹¹ Mogućnosti za burze i banke su ogromne. Ako stvaranje novca i menadžment, kao i novčane transakcije i kreditna sposobnost ne budu drastično reorganizirani kako bi služili novim potrebama klijenata, tvrtki, zaposlenika i investitora 21. stoljeća, oni će jednostavno zaobići banke i novčane transakcije. Nastavit će promjenu prema čisto informatijskim transakcijama kao što su visoko-tehnološka razmjena, bonovi u lokalnoj valuti i LETS sustavi, dok će velike tvrtke angažirati platne unije i povećati kompenzacijsku trgovinu (pretpostavlja se da iznosi oko 25% svjetske trgovine). Banke su zauzete kupovinom računala i informatijske tehnologije kako bi ponovo stvorile nestašicu novca i novčanih transakcija - posebno kod e-trgovine putem e-gotovine, kreditnih i debitnih kartica, virtualnog bankarstva itd.

Međutim, nova konkurencija iz nenovčane, informatijske i visoko-tehnološke razmjene neće otići. Banke i sustavi novčanih burzi su vrlo korisni, no sada su u Internetu dobili konkurenciju za svoju osnovnu ulogu posrednika. Na primjer, četvrtina prometa na Wall Streetu se obavlja elektroničkim putem i zaobilazi brokere, dok se klasične burze zamjenjuju na tjednoj osnovi. Brokerska mjesta su na njujorskoj burzi u 1998. godini izgubila polovicu svoje vrijednosti. Osiguravajuća društva mogu izvući korist iz ubrzanog restrukturiranja financijskih tržišta koja upropaštavaju staru elitu i ustaljene igrače. Na primjer, žene koje su tradicionalno isključene iz financijske mreže, otkrile su svoje prikladno mjesto u društveno odgovornom novčanom investiranju, postavši pionirke ovog sektora kao analitičarke osiguranja i upraviteljice imovinom.

Zaključak

Naš najvažniji zadatak danas je naučiti živjeti mudro u okvirima prirodnih granica. Dok osnažujemo sebe i svoje zajednice, unapređujemo istraživačke tehnike, osmišljavamo nove načine da tvrtke i vlade budu odgovorne i usavršavamo proces javnog sudjelovanja, demokracije i samoupravljanja, moramo proširiti našu svijest i razumijevanje. Kako ćemo nadvladati ponekad korisne alate preživljavanja, kao što su strah od nestašice, strah od "drugoga", nepoznatoga ili naše vlastite smrti?

Sve u svemu, učimo da naši napori u suprotstavljanju nepravdi, umanjenju siromaštva i preoblikovanju svjetske ekonomije kako bi služila ljudima, viši standardi, razvoj čovjeka i etika, započinju kod kuće - s nama samima. Kako je *Pierre Teilhard de Chardin* jednom rekao: "Kada ljudi uistinu otkriju moć ljubavi, uvidjet će da je važnija od vatre."

Copyright: World Business Academy, 2000.
Uredio: Marko Lučić
Lektura: Sanjin Lukarić
Prijevod: Cleo - jezici i informatika, Zagreb

